SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

25

BAHAR 2008

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

- Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (SÜİFD), **hakemli** bir dergi olup, yılda iki defa (Bahar/Güz) yayınlanır.
- Dergide telif, tercüme, makale, araştırma notu, tebliğ ve konferans metinleri, kongre, sempozyum, panel vb. tanıtımları, kitap, tez değerlendirmeleri, literatür incelemeleri, sadeleştirmeler, bilimsel röportajlar, çağdaş ve geçmiş ilim adamlarıyla ilgili tanıtımlar vb. yazılar yayımlanır.
- SÜİFD, tüm araştırmacılara açıktır. Bilimsel ölçütlere ve yayın ilkelerine uygun her çalışma dergide yayımlanabilir.
- Yayımlanacak yazılar 12 punto Times 1,5 satır aralığı standardında (resim, şekil, harita vb. ekler dahil) 30 sayfayı (A4) geçmemelidir. Bir yazarın aynı sayıda toplam sayfa sayısı 30'u geçmeyecek şekilde en fazla 2 makalesi yayımlanabilir. Hakemli çalışmaların dışındakiler (tanıtımlar, bilimsel röportajlar, biyografiler vb.) buna dahil değildir.
- Makalelerin 100–150 kelime arası özeti ve bu özetin iki dilde (Arapça ve bir Batı dilinde) çevirisi; yabancı dilde yazılan makalelerin ise Türkçe ile Arapça çevirisi verilir. Arapça bir makalenin Türkçe ve herhangi bir Batı dilinde özeti verilmelidir. Makale başlıklarının ise İngilizce çevirisi yapılır. Makalelerin sonuna mutlaka Kaynakça eklenmelidir.
- Yazılar (tercümeler orijinal metinleriyle birlikte) üç nüsha halinde editöre teslim edilir. Bunlardan ikisinde yazarı tanıtan isim ve akademik unvan yer almaz.
- Makaleler en az iki hakemin incelemesinden geçtikten sonra yayımlanır.
- Yazıların bilimsel, hukukî ve dil yönünden sorumluluğu yazarlarına aittir.
- Yayımlanmayan yazılar iade edilmez.
- Her sayının hakemleri o sayıda belirtilir.
- Dergide yayınlanan tüm makalelere fakültemizin web sitesinden ulaşabilirsiniz.

S.Ü. İlahiyat Fakültesi Adına Sahibi
Prof. Dr. Ahmet Önkal

Editör
Prof. Dr. Mehmet Bayyiğit

Yayın Yürütme Kurulu
Prof. Dr. A.Turan Yüksel,
Prof. Dr. Ahmet Yaman,
Doç. Dr. M. Bahaüddin Varol,
Doç. Dr. Ahmet Çaycı,
Doç. Dr. Abdülkerim Bahadır,
Doç. Dr. Seyit Bahçıvan,
Arş. Gör. Dr. Huriye Martı,
Arş. Gör. Dr. Muhiddin Okumuşlar,
Arş. Gör. Dr. Fikret Karapınar,
Arş. Gör. Dr. Lütfi Cengiz,
Arş. Gör. Dr. Mehmet Harmancı,
Arş. Gör. Dr. Doğan Kaplan,
Arş. Gör. Necmeddin Güney.

Danışmanlar Kurulu
Prof. Dr. Ünver Günay (Erciyes Üniversitesi),
Prof. Dr. Mustafa Fayda (Marmara Üniversitesi),
Prof. Dr. Bilal Kuşpınar (Mc. Gill University),
Prof. Dr. İsmail Hakkı Ünal (Ankara Üniversitesi),
Dr. İbrahim Kalın (Colloge of The Holy Cross, İSAM),
Prof. Dr. Ahmet Önkal, Prof. Dr. Hüsamettin Erdem,
Prof. Dr. Bilal Saklan Prof. Dr. Mustafa Tavukçuoğlu,
Prof. Dr. Mehmet Aydın, Prof. Dr. M. Ali Kapar
Prof. Dr. Orhan Çeker, Prof. Dr. Yusuf Işıcık,
Prof. Dr. Süleyman Toprak, Prof. Dr. Zekeriya Güler,
Prof. Dr. Tacettin Uzun, Prof. Dr. Mehmet Bayyiğit
Doç. Dr. Ahmet Yılmaz, Prof. Dr. Fevzi Günüç,
Prof. Dr. Dilaver Gürer, Doç. Dr. A.Saim Arıtan,
Doç. Dr. Naim Şahin, Doç. Dr. İsmail Taş,
Doç. Dr. Bayram Dalkılıç, Doç. Dr. Seyit Bahçıvan,
Doç. Dr. Abdülkerim Bahadır

İletişim Adresi
Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
42090 Meram/KONYA
Tel-Fax: 0332.323 82 50-51 / 323 82 54
e-posta: ilahiyatdergisi@selcuk.edu.tr
http://www.ilahiyat.selcuk.edu.tr
ISSN: 1300 – 5057

baskı: sebat ofset matbaacılık 0 332 342 01 53

ANTROPOLOJİK VE SOSYOLOJİK AÇIDAN SAÇLAR VE İNANÇLAR

Nermin Öztürk
Dr., S. Ü. İlahiyat Fakültesi
Dinler Tarihi Öğretim Görevlisi

Giriş

Saçlar geçmişten günümüze, modadan sağlığa, edebiyattan efsaneye, siyasetten dine değin oldukça geniş bir yelpazede, adından sıklıkla söz ettiren organlarımızdır. Bu yüzden işgal ettikleri her sahada farklı açıdan ele alınmışlar, incelenmişler ve değerlendirilmişlerdir. Onların özellikle edebi sahadaki betimlemeleri harika olmuştur; bazen bir şairin dilinde aşığın gönlünü maşukuna bağlayan zincire dönmüşler, bazen rüzgârda savrulup dağıldıkları gibi aşığın gönlünü dağıtıp perişan etmişler, kimi zaman da kaybedilen sevgiliden geriye kalan bir hatıra olmuşlardır.

Onlar, ölümün ardından hızla çürüme sürecine giren bedenin aksine, asırlarca kesildiği günkü durumlarını muhafaza ederler, kötü kokmazlar ve kolayca çürümezler; bu yönleriyle de bir ayrıcalık sergilerler. Hayati organlarımızdan birisi olmamalarına rağmen, hastalık ve yaşlılık gibi sebeplerle kaybedildiklerinde insanın içini sızlatırlar. Oysa kökleri bizde ve sağlam olduğu sürece onları kesmekten veya kazıtmaktan korkmayız. Canlı birer organizma olmalarına karşın kesilirken hiç acı vermezler ve kesildikçe uzarlar.

Onların hayatımızdaki varoluş sebebini ve sırlarını her ne kadar tam anlamıyla *Yaratan* biliyorsa da konu; kutsal kitaplardaki ve mitlerdeki söylemler, insanın kendini tanıma çabası ve fiziksel görüntüsüyle ilgili endişeleri gibi muhtelif sebeplerle her zaman güncelliğini muhafaza etmiştir. Öyle görünüyor ki bu konu canlılığını daha da sürdürecektir.

Saçlarla ilgili en ilginç söylemlerden biri Sofya'da 1922 yılında "Evrensel Beyaz Kardeşlik" adıyla ezoterik bir okul açan ve spritüalite konusunda bir hayli çalışmış olan Peter Denov'a aittir. Denov'un *Sağlık Kitabı*'nda vücudumuzu kaplayan kıllarla ve başımızdaki saçlarla ilgili hayli enteresan fikirler bulunmaktadır. Konumuzun saçlar olması hasebiyle sadece saçlarla ilgili olanları aktarmak istiyoruz: Denov'a göre baştaki farklı bölgeler, farklı duyguların algılanmasını sağlarlar. Buralardaki saçlar bulundukları yere göre adalet, doğruluk ve merhametin vb. titreşimlerini algılarlar. Aslında düşünebilmek demek algılayabilmek demektir. Bir kimse kendi başına düşünce veya fikir üretemez. Düşünce insanlardan çok daha yüksekte bulunan varlıklardan çekilerek alınır. Yüce değerlere, asil duygulara ve hikmete sahip olmak isteyenlerin onları daha yüce varlıklardan kendilerine çekmeleri gerekir. Dolayısıyla insanların saçları ve diğer kılları dünyanın uzak yerleri veya diğer gezegenlerle haberleşme araçları olarak antenden başka bir şey değildirler. İnsan onlar vasıtasıyla Güneşin, Ayın, Mars, Venüs ve Jüpiter gibi gezegenlerin titreşimlerini algılayıp onlarla iletişime geçebilir. Saçların doğa güçleri ile ilişkileri vardır. Herkesin saçı kendine aitmiş gibi görünse de saçlar kendilerinden

önceki binlerce neslin hatıralarını taşır. Herkes eski nesillerin kayıtlarına sahiptir. İnsanın başı radyo, saçları anten görevi yapar. Nasıl radyonun parazitsiz yayın yapması için doğru ayarlanması gerekiyorsa yüksek değerlerin, asil düşüncelerin net aktarılması için saçlara itinayla bakılmalıdır. Her bir saçın ışık iletkeni olduğu unutulmamalıdır.[1]

Sipiritüalist olan Denov'un saçlar ile ilgili olarak ileri sürdüğü fikirlerin doğruluğu konusu, umarız bilimsel olarak araştırılmaları için, ilgili alan uzmanları açısından tetikleyici bir unsur olur. Onun ileri sürdüğü görüşler bizim şu anda bildiklerimizin ötesindedir, ama bilinmeyecek olan değildir. Fakat Denov'un saç hakkında söyledikleri ile Hz. Mevlânâ'nın yedi yüz yıldan fazla bir zaman öncesinde bu konuda söyledikleri arasındaki benzerlik oldukça hayret vericidir. O, *Fihi Mafih* adlı eserinde, Denov'un iddia ettiği, saçların *anten* yani "alıcı olma, çekme" özelliğinden bahsetmekte ve "Güzellerin saçlarının kıvrımları aşkı fevkalade çekicidir"[2] demektedir. Mevlânâ, güzellerin en değerli, en nadide taşlarla süslenmiş altın taç veya külahlar dahi giyseler, yine de onların *canı* olmadığından asla saçların yerini tutamayacaklarını söyleyerek konuya dikkat çekmekte ve saçın önemini vurgulamaktadır. Yine Denov'un saçların geçmiş kuşakların kayıtlarını taşıdığına dair iddiasını Rûmî'nin, "Her milletin, dinin, kerametin, mucizelerin ve nebilerin ahvalinin, her insanın ruhunda bir ip ucu vardır. İcap etmedikçe bu ipucu kımıldamaz ve görülmez"[3] şeklindeki ifadesi doğrulamaktadır. O, *Divan-ı Kebir*'de de saçların başka bir özelliğinden bahsetmekte ve onların *koku tutucu* oluşlarına dikkat çekmektedir.[4]

Konuya tarihsel süreç içerisinde bakıldığında ise, en ilkel olanlarından en uygarlarına kadar bütün toplumlarda saç uzatmak ve kesmek, saç kesim tarzları ve kesilen saçın muhafazası gibi hususların psikolojik, dini, sosyal ve kültürel konularla ilişkili olduğu görülür.

I- Saç ve Güç

Afrika, Avustralya, Amerika kıtalarının bazı bölgelerinde ve Doğu Hint Adalarında yaşayan ve modern çağın ilkel kabileleri olarak nitelendirilen halklar üzerinde yapılan araştırmalar sonucu değerli antropolojik bulgulara ulaşılmıştır. Bu bulgular arasında söz konusu halkların saçlarla ilgili inanç ve düşüncelerine ilişkin veriler de vardır. İlkel halkların inançlarına göre ruh, insan ölmeden de geçici olarak bedenden ayrılarak güvenli bir yere konabilir. Hatta ruh bir saç kılının içinde saklanabilir. Bu yüzden Ambon Adası yerlileri saçın doğaüstü güçler içerdiğine ve saç kesilirse gücün de gideceğine inanırlar. Bu inanış yerliler arasında öylesine kökleşmiştir ki bu kabilelere mensup bir sanık, bölgeyi sömürge idaresi

[1] Peter Deunov, ***КНИГА ЗА ЗДРАВЕТО*** Sofya 1999, 28-30 (Türkçesi bulunmayan bu kitabın ilgili kısımları Bulgarcadan Psikolog Mustafa Recep tarafından tercüme edilmiştir.)

[2] Celâleddîn Rûmî, *Fihi Mafih*, Çev. Meliha Ülker Anbarcıoğlu, İstanbul 1974, 197.

[3] Celâleddîn Rûmî, *Fihi Mafih*, 198.

[4] Celâleddîn Rûmî, *Divan-ı Kebir*, Çev. Abdülbaki Gölpınarlı, Ankara 2000, VII/8807-8808b.

altında tutan Hollanda mahkemesinin yaptığı bütün baskılara ve işkencelere rağmen konuşmamış, ancak saçları kesilince suçunu itiraf etmiştir. Bir başka tutuklu görevlinin elinde usturayla geldiğini görüp saçlarını keseceğinden emin oluncaya kadar konuşmamış ve saçlarının kesilmemesi şartıyla bildiği her şeyi anlatmıştır. Bu ve benzeri olaylar sonrasında saç kesimi Hollandalı sömürgeciler için etkili bir tutuklu sorgulama ve konuşturma yöntemi olmuştur. Ceram Adasında yaşayan gençler hâlâ saçları kesilince güçlerini kaybedeceklerine inanmaktadırlar.[5]

İlkel kabilelerde totemik gruplar inandıkları totemin sembollerini üzerlerinde taşımaya özen gösterirler. Hanedan armalarının fonksiyonuna sahip bu simgeler, klan üyelerinin kalkanlarında, çadırlarında, sandallarında ve çoğu zaman da bedenlerinde dövme olarak bulunur. Bireyin dış görünüşü ile mensup olduğu totem arasındaki emareyi taşıyan en önemli beden parçası ise saçlardır. Mümkün olduğu kadar saçlarına verdikleri şekille totemlerini yansıtmaya çalışırlar. Örneğin, eğer Manda Klanı'ndan iseler saçlar iki taraftan yukarıya doğru toplanarak boynuz şeklinde düzenlenir. Eğer Kaplumbağa Klanı'ndan iseler baş tıraş edilir; yalnızca önden, arkadan ve yanlardan hayvanın kafasını, kuyruğunu ve ayaklarını sembolize eden altı tutam saç bırakılır. Eğer totemleri bir kuş ise ona benzemeye çalışır ve o kuşun tüylerini takarlar. Bütün bunların dinsel bir niteliği vardır. Öyle ki bireylerin kendi üzerlerinde taşıdıkları ve totemle alâkalı bu figür ve simgeler, totemin kendisinden daha kutsal sayılmaktadır. İnsanlar bu gibi obje ve şekilleri üzerlerinde bulundurmakla totemin kutsallık vasfını kendilerine geçirdiklerine inanırlar. Bundan dolayı klan üyelerinin saçlarının kesiliş tarzları dinsel içerikli sayılmış ve bu kesimlerin özel bir kutsallığı olduğu kabul edilmiştir.[6]

Bir kimsenin ruhunun ya da gücünün saç ile temsil edilmesine Yunan mitolojilerinde de rastlanır. Saç kesildiğinde kişi gücünü kaybeder veya ölür. Mesela denizler ve depremler tanrısı olan Poseidon, Taphos kralı olan Pterelaus'un başına altın bir saç vererek onu ölümsüzleştirir. Başında "altın saç" olduğu sürece asla ölmeyecektir, ama bir gün o da ölür. Onun ölümü ülkesini kuşatan düşmana âşık olan kendi kızının aşkı uğruna babasının başındaki o altın saçı koparmasıyla gerçekleşir.[7]

Karşılıksız aşkı ve ihaneti anlatan Dalila ve Samson'un hikâyesi "saç ve güç" arasındaki ilişkinin önemli bir mitolojik yansımasıdır. Eski Ahit'te geçen bu hikâye[8] insanları yüzyıllarca derinden etkilemiştir. Hikâyeyi konu alan sinema filmleri çekilmiş, operalar sahnelenmiş ve resimler çizilmiştir. Hikâyeye göre Yahudilerin Filistin esareti altında yaşadığı dönemde Samson'un annesine bir melek görünür ve hiç çocuğu olmayan bu kadına bir oğul müjdesi verir. Fakat bu çocuk sıradan biri olmayacaktır. Melek, anneye çocuğunun daha anne karnındayken Tanrıya adanmış bir çocuk olduğunu, bu yüzden başına hiç ustura değmemesi gerektiğini

[5] James G. Frazer, *Altın Dal*, Çev: Mehmet H. Doğan, İstanbul 1991, II/296, 297.
[6] Felicien Challeye, *Dinler Tarihi*, Çev. Samih Tiryakioğlu, İstanbul 1994, 12.
[7] Frazer, II/278; Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü* "Amphitryon", İstanbul 1984, 38.
[8] Bkz. Hâkimler 13-16 Baplar.

ve büyüdüğünde İsrailoğullarının özgürlük mücadelesini başlatacak kişi olduğunu söyler.[9] Meleğin söyledikleri açısından bakıldığında Samson figürünün hem Nazarite hem de Mesih inancıyla ilişkili olduğu söylenebilir. Vahiy gereği başına ustura değmeden büyütülen Samson çok güçlü bir erkek olmuş ve sıradan insanların tek başlarına yapamayacakları işlerin üstesinden gelmiştir. Hatta onun genç bir aslanı bir oğlakmış gibi parçaladığı anlatılır.[10] Fakat Samson bir gün Filistinlilerden bir kıza aşık olur. Kız ondan gücünün sırrının saçlarından geldiğini öğrenir ve bunu yandaşlarına anlatır. Samson'un saçlarını kesmek için bir plan yapılır ve uyurken saçları kesilir. Saçları kesilen Samson artık güçlü değildir. Bir tapınağa götürülerek tapınağın sütunlarına bağlanır. Fakat düşmanlar saçların tekrar uzayacağını unutmuşlardır. Saçlar uzadıkça eski gücüne tekrar kavuşan Samson kalın zincirlerle bağlı olduğu sütunları devirir ve sütunların taşıdığı mabet yıkılır, kendisi de tapınaktakilerle beraber enkaz altında kalarak can verir. Yıkıntı altında kalarak ölen insanların sayısının çokluğuna işaret etmek için, bu kişilerin Samson'un bütün hayatı boyunca öldürdüğü düşmanlardan daha fazla olduğu söylenir.[11] Rabbinik literatür Kutsal Ruhla dolan Samson'un saçlarından zil sesi geldiğinden ve bunun Zorah'tan Eştaol'a kadar işitildiğinden bahseder.[12]

Eski Ahit'in saçlarıyla meşhur bir diğer şahsiyeti Absalom'dur. Absalom'un güzelliği ile meşhur olan saçları gücün de sembolüdür. Kutsal Kitap'a göre saçları öylesine gürdür ki yılda bir kez kestiği saçların ağırlığı iki yüz *şekel*** gelmektedir.[13] Ne var ki, gür ve güzel saçları yüzünden gurur ve kibirle yaşayan Absalom saçlarıyla asılarak can vermiş.[14] Saç, gücün alâmeti olunca doğal olarak saçsızlık da alay konusu olmuştur.[15]

Yahudilikte saç ile *görme gücü* arasında kurulan enteresan bir ilişki de mevcuttur; Tanrının Eyüp peygambere verdiği bir bilgiye göre; "her kıl ayrı bir foliküle sahiptir, eğer bir folikülden iki kıl çıkacak olsaydı insanın görmesi zayıf olurdu."[16] Böyle bir ifade de tıpkı Denov'un söyledikleri gibi konunun uzmanlarınca değerlendirilmelidir.

Saçla güç arasındaki ilişki ilginç bir şekilde Kur'an'da da karşımıza çıkar: Alındaki saçlar için kullanılan *perçem*[17] ifadesi, kişiyi "en güçlü" parçasından yaka-

[9] Bkz. Hâkimler 13/3-6.
[10] Bkz. Hâkimler 14/6.
[11] Bkz. Hâkimler 16/29, 30.
[12] http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=93&letter=H, 18–6–2008
** 1 Şekel 8,5 gramdır.
[13] Bkz. II. Samuel 14/25, 26.
[14] http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=93&letter=H, 18–6–2008
[15] Bkz. II. Krallar 2/23; İşaya 3/17.
[16] http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=93&letter=H 18-6-2008
[17] Hûd/56 *"Yeryüzünde bulunan hiçbir canlı yoktur ki, Allah onun perçeminden tutmuş olmasın."*
Alak/15,16 *"Hayır, andolsun eğer vazgeçmezse, muhakkak onu perçeminden; o yalancı, günahkâr perçeminden yakalarız."*
Rahmân/41 *"Suçlular simalarından tanınır da, perçemlerinden ve ayaklarından yakalanırlar."*

lama anlamı taşır ki bu, ona tamamıyla hâkim olmak demektir.[18] Yine Hz. Muhammed'in saçlarından birkaç telin muska niyetiyle sarıkların içine dikildiği olmuştur. Bu, insan bedeninin bütünüyle kudret, *bereket* taşıdığına olan inançtan kaynaklanır. Bedenin en önemli bereket merkezlerinden birisi de saçtır. İşte bereketle dolu olduğuna inanılan saç, Hz. Muhammed'in saçı olunca çok daha fazla önem kazanmaktadır.[19]

II-Saç ve Güzellik

Diğer antik toplumlarda olduğu gibi Yahudilerde de kadın saçı ve özellikle uzun saç güzelliğin alâmeti olarak kabul edilmiştir. Eski Ahit'te uzun saçla güzellik arasındaki ilişkiyi dile getiren açık ifadeler yoktur. Yine de *Rabbiler* saçı güzelliği artırıcı bir unsur olarak görme eğiliminde olmuş ve evli kadınların saçlarını gizlemeleri gerektiğine kâil olmuşlardır.[20] Bu yüzden evli dindar Yahudi kadınları saçlarını eşarp, şapka, türban veya perukla örterler.

İncillerde saçla alâkalı herhangi bir emir veya hüküm mevcut değildir. Fakat Yeni Ahit'teki bazı ifadelere dayanarak Hıristiyanlıkta da saçın kadını süsleyen bir unsur olarak görüldüğünü rahatlıkla söyleyebiliriz: Petrus mektubunda kadınların dış ve iç süslerinden bahseder. Kadınların zahirî süslerden çok bâtinî süslere değer vermeleri gerektiğini vurgulayarak, elbise ve takıların yanı sıra kadınların saç örgülerinden de görünen süsler olarak bahseder.[21] Pavlos mektubunda saçın kadına örtü olarak verildiğinden bahseder. Saçın uzunluğu ve kısalığı cinsiyete göre farklı anlamlar kazanır; erkeğin uzun saçlı olması onu küçük düşürürken, kadının uzun saçlı olması onu yüceltir.[22]

Yeni Ahit'in aksine Kur'ân-ı Kerim saçtan doğrudan bahsetmez. Kadınların genel mânâda süslerini yabancı erkeklere göstermemelerini emreden ayetleri yorumlayan İslam âlimleri başka uzuvların yanı sıra saçı da kadının güzellik unsuru olarak kabul etmişlerdir.[23]

III- Saç Kesmek ve Uzatmak

İlkel kabile insanları ruhun başta oturduğuna ve bu ruhun başın yaralanmasına veya başa yapılacak saygısızlığa karşı çok hassas olduğuna inanırlar. Mesela Siyamlılar başın içinde, başı koruyan bir ruh oturduğuna inanırlar. Bu ruhun her türlü yaralanmadan korunması gerektiği için saç ve sakal tıraşı merasimle yapılır. Çünkü saçı keserken baş yaralanabilir ve ruh bu durumda kendisini rahatsız eden kişiden öç alabilir. Saçların çok sık yıkanması da ruhu yaralayıp rahatsız edebilece-

[18] Annemarie Schimmel, *Tanrının Yeryüzündeki İşaretleri*, Çev. Ekrem Demirli, İstanbul 2004, 231.
[19] Schimmel, 232.
[20] http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=93&letter=H, 18-6-2008
[21] Bkz. I. Petrus 3/3, 4.
[22] Bkz. I. Korintoslulara 11/14, 15.
[23] İslam'da kadının saçları ve örtülmesi ile ilgili çok sayıda materyal bulunduğundan burada detaylara girilmemiştir.

ğinden hoş karşılanmaz. Ayrıca ruh onuruna öyle düşkündür ki içinde oturduğu başa yabancı bir el dokununca kendisini son derece aşağılanmış hisseder.[24]

Her şeye rağmen saçın kesilmesi gibi bir durum ortaya çıkmışsa gelebilecek tehlikeleri önlemek için tedbirler alınır. Mesela Maoriler saç kesmenin gök gürültüsü ve şimşeğe neden olacağına inandıklarından, kesme işlemi sırasında hem bunları önlemek hem de obsid taşından yaptıkları bıçaklarını kutsamak için büyü yaparlar. Saçlarını kestiren kişi cinlerin saldırısına açık olduğundan kimseye dokunmasına izin verilmez. O kişi diğer insanlardan tecrit edilir ve hatta yemeğe dahi el süremez ve bir süre bir başkası tarafından doyurulur. Saçı kesilen kişi kadar kesen kişi de tabulu olur. Elleri kutsal bir başa dokunduğu için o ellerle hiçbir iş yapamaz, onu da başkası doyurur. Yiyecekleri kutsal ateş üzerinde pişirilir. Bir gün sonra yine kutsal ateş üzerinde pişirilmiş patates ya da eğrelti otu köküyle ellerini ovuşturur. Bunlar daha sonra ailenin kadın soyundan olan büyüğüne götürülür, onun bunları yemesiyle tabulu durum ortadan kalkar. Saç kesme işlemine çok önem verilen bir başka bölge de Yeni Zelanda'dır. Yılın en önemli günü saç kesim günüdür. Kamboçya'da ise kralın saçının kesilmesi devlet töreniyle olur. Rahipler kralı tıraş edecek olan berberin parmaklarına iri taşlı eski yüzükler takarlar. Bu yüzükler kral için uğurlu gelecek ruhları taşırlar. Kötü ruhları kovmak içinse tıraş esnasında yine rahipler tarafından gürültülü bir müzik sunulur. Japon krallarının (Mikado) kesim merasimleri tam aksine oldukça sessizdir. Aslında belki ona bir merasim bile denemez, hatta kralın kendisinin bile haberi olmaz, çünkü o uyurken kesilir. Frazer bunun sebebini, uyku sırasında ruhun bedenin dışında bulunduğuna inanıldığından, makasla incitilme ihtimalinin azalmasına bağlar.[25]

İlkel kabilelere göre saç kesimi, zor ve tehlikeli bir iştir. Baştaki ruhu rahatsız etme kaygısının yanı sıra kesilen saçların ne yapılacağı sorunu vardır. Çünkü onlar bedenlerinden ayrılan bütün fiziksel parçalarla bağlarını tamamen koparmadıklarına ve duygusal olarak ilişkilerinin devam ettiğine inanırlar. Kesilmiş saçların akıbeti kendilerini etkileyecektir.[26] Mesela ateşli bir hastalığa tutulan Avustralyalı bir genç kız, rahatsızlığının sebebi olarak bir gencin kendisinin arkasından gelerek saçlarının ucundan bir tutam kesmesini göstermiştir. Genç kıza göre delikanlı saçları bir yere gömmüştür ve acılarının bütün sebebi budur. Saçların çürüme süresince onun da böbrek yağları eriyecek; saçlar tamamen çürüdüğünde ise kız ölecektir.[27] Atılan saçlarla ilgili Almanya'daki bir inanışa göre, eğer kuşlar bunları bulup yuvalarının yapımında kullanırlarsa o kişinin başı ağrıyacak veya saçları dökülecektir.[28] Yine Orta Avrupa'daki bir inanışa göre adet dönemindeki bir kadının saçları kesildiğinde toprağa gömülürse saçlar yılana dönüşecektir. Normalde kadınların diğer zamanlarında olamayan bu güç, bir Breton efsanesine göre büyü-

[24] Frazer, I/184-189.
[25] Frazer, I/ 194.
[26] Frazer, I/191.
[27] Frazer, I/195.
[28] Frazer, I/196.

cülerde her zaman vardır. Kadınlar ancak ayın etkisi altındayken, "dönüşüm"ün büyüsel gücünü paylaşırken bu şansı yakalayabilirler. Nitekim bazı Akdeniz tanrıları (Artemis, Hekate, Persephone,vb) yılanlardan oluşan saçlarla temsil edilmiştir.[29]

Kesilen saçlar sadece isabet edecek korku ve felaket gibi nedenlerle saklanmaz. Onların muhafaza edilmesinin bir diğer önemli sebebi bedenin yeniden dirilmesi umududur. Bu yüzden Peru'daki İnkalar tararken çıkan saç tellerini bile duvar içlerindeki deliklerde ve yarıklarda saklarlar. Bu sayede yeniden dirilme günü geldiğinde kendilerine ait olan bedenin atılmış parçalarını bulmakta güçlük çekmeyeceklerdir. Duvar yarıklarında saç saklama âdeti Şilililer arasında da yaygındır.[30] Aynı âdet Türklerde de vardır. Yahudiler de kesilen saçlarını ya gömerler ya da duvar çatlaklarında saklarlar. Rasgele atılan saçların baş ağrısı yapacağına inanırlar.[31]

Atık saçların ortalıkta bırakılması şahsî zararlara sebep olmakla kalmaz, birtakım istenmeyen tabiat olaylarına da neden olur. Taranıp atılmış veya kesilip atılmış saçlar hava koşullarını etkiler. Örneğin Almanya'daki bir inanışa göre ortaya atılan saçlar yüzünden dolu yağabilir, yıldırım düşebilir. Avusturya'nın Tirol eyaletinde de aynı doğa olaylarını yaratabilmek için cadıların kesik saç kullandığına inanılır. Thlinket Kızılderilileri ise fırtınalı havayı bir kızın evin dışında saçlarını taramasına yorarlar. Romalılarda da bu görüşleri destekleyen atasözleri vardır. Bazı Viktorya kabilelerinde kuraklık durumunda yağmur yağması için saç yakılır. Kuraklık dışında yakılırsa sel basacağına inanılır. Azalan nehir sularının seviyesini yükseltmek için sulara insan saçı atılır.[32]

İşte böylesine güçlü etkilere sahip olduğuna inanılan ve herhangi bir nedenle vücuttan ayrılan saçların büyücüler ve düşmanlar gibi kötü niyetli insanların eline geçmeyecek, zarar görmeyecek veya kazaya uğramayacak yerlere bırakılması şarttır. Herkes için geçerli olan bu kurallar kutsal kişiler için daha sıkıdır. Güvenilir ve basit olan yol ise saçı hiç kesmemektir. Frank kralları saçlarını bu yüzden kesmemiş olabilirler. Bazı yerlerde büyücü-hekimler de saçlarını tarayamayıp kesemediklerinden saçları hep uzun ve dolaşıktır.[33] Bu saç kesiklerinin büyücülerin eline geçmesi ihtimaline karşı en etkili koruyucu büyü tükürmektir. Saçların üzerine tükürüldükten sonra artık korkmaya gerek yoktur.[34] Başka bir çözüm de yakmaktır. Ama kesik parçalarla insan arasında duygu ilişkisi varsa bu parçaların insana zarar vermeden yok edilmesi mümkün değildir.[35]

Eliade kesilen saçlara (tırnaklar ve giysiler de dahil) büyü uygulaması inancının, kişilerin kendilerinden ayrılan parçalarının daha sonra yine kendileriyle sıkı

[29] Mircae Eliade, *Dinler Tarihine Giriş,* Çev. Lale Arslan, İstanbul 2003, 179.
[30] Frazer, I/199.
[31] http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=93&letter=H, 18-6-2008
[32] Frazer, 1/196.
[33] Frazer I/191.
[34] Frazer, I/200.
[35] Frazer, I/203.

bir ilişki içinde olduğuna inanmalarından kaynaklandığını söyler. Böyle bir inanç birbirlerinden çok uzakta bulunan nesnelerin bir tür çekim sayesinde birbirlerine bağlandıkları bir "ağ mekân"ın varlığını zorunlu kılar. Ancak böyle bir "ağ mekân"ın var olduğuna inanıldığı ölçüde büyü etkisinin eylemine de inanılabilir.[36]

Atık saçlarıyla hala ilişki içinde olduklarına inanan Maldiv yerlileri de saçlarını biraz suyla birlikte veya az pamuk içine koyarak, en emin yer olarak düşündükleri mezarlıklara gömmeyi uygun bulmuşlardır. Çünkü bedenden ayrılan her parça bütüne aittir ve bedene öldükten sonra ne yapılıyorsa parçalarına da aynısı yapılmalıdır. Yeni Zelanda'da kabile reislerinin saçları aynı şekilde mezarlara konur. Zaten toprak herkes için güvenilir bir korunaktır. Tahitililer güvenli yer olarak tapınakları tercih etmişler, saçlarını oralara gömmüşlerdir. Bazı yerlerde kutsal ağaçların kökleri, bazılarında dalları atık saçlar için emanet ehli olmuştur. Bazen de Almanya'daki gibi eski bir çalı dibine gömülerek toprak anayla kucaklaşmaya terkedilmiştir. Yine Almanya'da uygulanan değişik bir işlem de şöyledir: Atık saçlar bir beze sarılır, yeni ay çıkmadan önce üç gün yaşlı bir ağacın kovuğunda tutulur, daha sonra kovuk tıkanır.[37] Orta Afrika'daki Wanyorolar kesik saçlarını yataklarının altında biriktirir, sonra da uzun otların arasına atarlar.[38] Alaska'nın Yukon bölgesinde yaşayan Kızılderililer de kesilen saçları atmaz, küçük parçalar halinde biriktirerek ya ağaç çatallarına bağlarlar ya da hayvanlar dokunup hasta olmasın diye onların erişemeyecekleri yerlerde gizlerler. Almanya'nın Swabia bölgesinde atık saçlar Ay veya Güneş ışığı almayacak bir yere gömülmek zorundadır. Baltık Denizi kıyısında Polonya ile de komşu olan Danzig'de ise bir torbaya konur ve eşik altına gömülür. Zerdüştilerin kutsal kitapları *Zend Avesta*'da da saç kesikleriyle ilgili bir hüküm bulunur: Bunlar çukurlara konmalı ve her çukurun çevresine de madeni bir bıçakla üç, altı ya da dokuz ark açılmalıdır.[39]

Tarihsel olaylara bakılınca saç kesimiyle uğursuzluk arasında bir ilişki olduğu görülür. Mesela Ceram'da evli erkekler saçlarını keserlerse eşlerini kaybedeceklerine inandıklarından saçlarını kesmezler. Timor'daki evli erkekler de saçlarını kesmezler, fakat dul ve yolcu olan erkekler bir kümes hayvanı veya domuz kurban etmek şartıyla saçlarını kesebilirler. Yolculukta saç kestirmeme âdetine Mısırlılarda da rastlanır. Aynı kural Romalılarda da uygulanmıştır. Bu inançlar yolculuk esnasında kişinin kesik saçlarının düşmanları tarafından bulunarak ona karşı büyü yapılması ve yok edilmesi kaygısına dayanıyor olabilir.[40] Almanya'da rastlanan bir başka inanış da yedi yaşından önce saçları kesilen erkek çocukların ileride korkak olacaklarıdır.[41] Totemik klanlardaki ölüm törelerine göre de kadınların saçlarını

[36] Eliade, 35.
[37] Frazer, I/197.
[38] Frazer, I/199.
[39] Frazer I/198.
[40] Frazer I/192.
[41] Frazer, I/195.

kesmeleri yas işaretidir. Yakını ölen kadın bedenine toprak sürerek, saçlarını kesmek zorundadır.[42]

XIX. yüzyılın ortalarında, Bengal'deki bir Dravid kabilesinden olan Khondların gerçekleştirdikleri insan kurbanı törenlerindeki saç kesme eylemi[43] muhtemelen "adanma, arınma ve şükran" ifadelerinin hepsi ile ilgili olsa gerektir. Çünkü bu törenlerde kurban olarak seçilen kişi aynı zamanda bir gönüllüdür. Britanyalı yetkililer tarafından yasaklanıncaya kadar uygulanan ve doğanın üretkenliği, ürünün bolluğu için yapılan bu törenlerde, kurban edilecek kişinin saçları on-on iki gün önceden kesilir, tören günü tören alanına götürülür, kurban edildikten sonra beden yakılır, külleri ekinlerin üzerine iyi hasat elde etmek için serpilirmiş.[44]

Bazı halklarda insan saçının yanı sıra "toprak ananın saçı" kavramıyla da karşılaşılır. Toprağın *Tellus Mater,* yani ana olarak kabul edildiği "Yeryüzü Ana" inanışının hâkim olduğu topluluklarda toprak beden olarak, taşlar kemik ve otlarla ağaçlar da saç olarak kabul edilmiştir. Bir Kızılderili kâhini toprağı çapalamaktan "annenin bağrını delmek" olarak, otları yolmaktan da "annenin saçlarını" yolmak olarak bahseder. Altay halkları da yeryüzünün otları yolunurken tıpkı saçı veya sakalı yolunan kişi gibi acı çektiğine inandıklarından, otları yolmayı büyük günah saymışlardır.[45]

Çalışmanın başında İlkel Kabile mensuplarında ve Samson'un öyküsünde saç kesme ile güç kaybetme arasındaki ilişkiden söz edilmişti. Kadının saçlarını tıraş ettirmesi ise, Eski Ahit'e göre ya yas işareti, ya itibarsızlık ya da kötü bir durumun sembolüdür.[46] Yeni Ahit'e göre ise onu alçaltan bir eylemdir ve başa örtü takmamakla eşdeğerdir.[47] Uzun saç bağlamında Yahudilikte rastlanan ilginç bir manzara da özellikle Hasidik Yahudi erkeklerinde görülen, kimilerinin kulak arkasına attığı, kimilerinin lüle şeklinde kulakların iki yanından sarkıttığı, dinî bir vecibe olan buklelerdir. *"Peyos"* veya *"pe'ot"* adı verilen bu buklelerin hem saç hem de sakallardan farklı bir yeri vardır. Bazı otoriteler peyosları sakallardan tamamıyla farklı görerek onların değil kesilmesini, kırpılmasını bile yasaklamışlar ve onların kesilmesini bir putperest âdeti saymışlardır.[48] Bu yüzden çok küçük yaştaki Yahudi erkek çocuklarında bile peyos görmek şaşırtıcı değildir.

Eski Ahid'in Levililer bölümündeki: "*Saçınızı yuvarlak kesmeyeceksiniz ve sakalın köşelerini bozmayacaksınız*"[49] emrine uyan dindar Yahudi erkekleri sözünü ettiğimiz kılları uzatırlar. Talmud bu kuralın kadınlara ait olmayıp sadece erkekleri ilgilendirdiğini söyler. Maymonides'e (1135–1204) göre sakalın bu kısmının yuvar-

[42] Challaye, 17.
[43] Eliade, 335.
[44] Eliade, 335-36.
[45] Eliade, 248-49.
[46] Bkz. Yeremya 7/29; Tesniye 21/12.
[47] Bkz. I. Korintoslulara 11/5.
[48] http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=456&letter=B,18-6-2008
[49] Bkz. Levililer 19/27.

laklaştırılmasının yasaklanmasından maksat peyosu kısaltmakta ustura ve cımbızın kullanılmamasıdır. Fakat Maymonides makasın kullanılmasında bir sakınca görmez. Saçların kıvrılarak bukle haline getirilmesi veya kulakların arka tarafına salınması kişisel zevkler ve geleneklerle ilgilidir. Rabbi Samson Raphael Hirsch'e göre peyosların kesilmesinin yasaklanış sebebi insanların görüntülerine verdikleri değeri azaltmak, bunun yerine akla ve güzel karaktere yöneltmektir. Çünkü insanların görüntüleri zihinlerini daima meşgul etmekte ve ayrıca saç kibre sebep olabilmektedir.[50]

Rabbi Hirsch insan yüzünü, maddî ve manevî yapıyı temsil eden olmak üzere iki kısma ayırır. Ağız ve gözler maddî kısmı temsil ederken alın manevî ve aklî yanı temsil eder. Her iki kısım da önemli olmakla birlikte fiziksel yön daha özel bir gözetim gerektirir. Hiçbir kontrol mekanizması olmadan fiziksel yönlerin peşinden sürüklenilirse, bu durum insanın yıkımını hazırlayabilir. Yani baştaki ağız ve gözün kontrol altında tutulması gerektiği gibi el ve ayak gibi diğer organlar da kontrol altında tutulmalıdır. Saçlar bu bağlamda insanın sınırsız şekilde yol almasını engelleyen birer hatırlatıcıdırlar. Onlar beynin kutsallık için kullandığı soyut düşüncelerin yeri olan ön taraf ile bedeni yöneten arka tarafı birbirinden ayırırlar.[51]

Kabbala'ya göre spritüel anlamda saçlar, beynin atık ürünleridir. Bilhassa erkeklerdeki uzun saçlar negatif etkilerin tutunacağı ip işlevini görür. Bu durum özellikle beyinle bedenin geri kalan kısmı arasındaki bağlantı noktasını oluşturan beyin kökünün dibinde, yani ensede biten saçlar için geçerlidir. Zararlı etkiler özellikle oraya tutunarak spritüel ve fiziksel olan arasındaki sağlıklı bağlantıyı koparmaya çalışırlar. Deyim yerindeyse sanki ruhun başını bedeninden ayırırlar. Fakat *Zohar*'da enteresan bir şekilde peyoslar ve sakallar ile baştaki diğer saçlar arasında ayrım yapılmıştır. Peyoslar kutsal kaynaklardan çıkmaktadırlar ve pozitif spritüel enerjiyi yansıtırlar. Beynin üç bölümüyle bağlantılı olan bu saçlar binlerce yuvacıktan geçerek çıkar ve büyürler. Lüle üstüne lüle yapılmalarının sebebi, işte bu geçtikleri yerleri hatırlatmaktır.[52]

Yüzyıllar boyunca Doğu Avrupalı Yahudiler, özellikle de Polonyalı ve Rusyalı olanlar, peyos kurallarına uymuşlarsa da 1845'te Rus Çarı Nikola Yahudi giysilerini ve peyosları yasaklamıştır. Yasak bir süreliğine geçerli olmakla birlikte, bu gelenek veya ritüel günümüzde Avrupa, Amerika ve Ortadoğu'da yaşayan Yahudiler ve özellikle Hasidikler arasında yaşatılmaktadır.[53] Rabbinik literatür de Levililer 19/27 ve 21/5'i referans göstererek peyosların kesilmesini yasaklamıştır.[54]

Yahudilerde "*Nazarite*" denen yeminli kimseler için daha başka yasaklarla birlikte saçlarını kesmeleri de yasaktır. Bir arzunun yerine gelmesi, sıkıntılı bir

[50] http://judaism.about.com/library/3_askrabbi_o/bl_simmons_peot.htm, 18–6–2008
[51] http://ohr.edu/ask_db/ask_main.php/26/Q2/ ,20-5-2008
[52] http://ohr.edu/yhiy/article.php/1776,20-5-2008
[53] http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=179&letter=P, 18-6-2008
[54] http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=456&letter=B,18-6-2008

durumdan kurtulmak veya hastalıktan şifa bulmak gibi sebeplerle yemin eden ve kendilerini Tanrı'ya adayan kişiler, ister kadın ister erkek olsun, yeminleri sona erinceye kadar saçlarını kesemezler. Çünkü böyle kişilerin başlarına ustura değdirmemeleri ve saçlarını uzatmaları Rabbin emridir.[55] Nazir, herhangi bir nedenle yasakları çiğneme durumunda kalırsa, bu kez tam tersine saflığını yitirmiş olacağından dolayı saçlarını kökünden kazıtması[56] ve suç takdimelerini sunup adağına yeniden başlaması gerekir.[57] Yahudi din adamlarına gelince, onlar ne saçlarını kökten kazıtabilirler ne de Nazariteler gibi uzatabilirler. Ancak saçlarını normal biçimde kısaltabilirler.[58]

Yas ifadesi olarak genellikle kadınlarda uygulanan saç kesme eylemine ilkel topluluklar ve Yahudilikten başka kültürlerde de sıklıkla rastlanmaktadır. Mesela yas alâmeti olarak saç kesme âdeti Şamanist Sagaylar'da da tespit edilmiştir. Sagaylar defin törenini tamamlayıp ölenin evine döndükten sonra karısının saç örgüsünü yarısından keserler. Kırgız ve Kazaklar'da günümüzde de kadınlar yas törenlerinde saçlarını yolarak ağlarlar.[59] Yas işareti olarak saçların kesildiği diğer bir gelenek de Hindistan'dadır. Ölen kişinin oğulları varsa en büyük oğlanın saçları kesilir.[60] Eski Mısır'da bu hususta tam tersine bir uygulama söz konusudur. Onlar zaten normal zamanlarda başlarını kazıttıkları için yas zamanı, normalde kazıdıkları saç ve sakallarını uzatırlarmış.[61] Fakat davranışlarından hayvanları çok sevdikleri anlaşılan bu insanlar, hayvan sevgisi sebebiyle de kıllarının hepsinden vazgeçebilmişler. Örneğin Eski Mısırlılarda evin kedisi doğal bir ölümle öldüğü zaman evde yaşayanların hepsi kaşlarını kazıtırlar, köpek öldüğünde ise tüm vücut kıllarını kazıtırlarmış.[62]

Saç kesme ve uzatma eylemleri çok eski zamanlardan beri statü belirleyici fonksiyonlarını da sürdürmektedir. Hindistan'da hâlâ sürdürülen bir gelenek olan dul kadınların saçlarının kesilmesi[63] eski Türklere kadar uzanan bir fenomendir. Nitekim Kırgızların Manas destanında kadınlarını boşadıktan sonra saçlarını kestirerek dışarı atan bir hakandan bahsedilir.[64]

[55] Bkz. Sayılar 6/5.

[56] Bkz. Sayılar 6/9.

[57] Yusuf Besalel, *Yahudilik Ansiklopedisi* "Nazir", İstanbul 2001, II/441.

[58] Bkz. Hezekiel 44/20.

[59] www.msxlabs.org/forum/ext.php?ref=http://www.meyilli.com/inanis/eski_turkler.php, 15-6-2008 Eski Türk destanlarından günümüze değin Türklerdeki saçın serüveniyle ilgili olarak bakınız: Editör, Emine Gürsoy Naskali, *Saç Kitabı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2004. Ayrıca Türklerdeki yas törenlerinde saç kesilmesiyle ilgili olarak bakınız: Jean Paul Roux, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini,* Çev. Aykut Kazancıgil, İstanbul 1994, 225.

[60] http://english.ohmynews.com/articleview/article_view.asp?menu=c10400&no=312298&rel_no=1,20-5-2008

[61] Herodot, *Herodot Tarihi,* Henri Berguin'den çeviren: Müntekim Ökmen, İstanbul 1991, 96.

[62] Herodot, 105.

[63] http://chnm.gmu.edu/wwh/modules/lesson5/lesson5.php?s=0, 12-6-2008

[64] www.msxlabs.org/forum/ext.php?ref=http://www.meyilli.com/inanis/eski_turkler.php, 15-6-2008

Doğu Asya'da saç modellerine bakılarak insanların yerleşik veya göçebe olduklarını anlamak mümkündür: Saçlarını tepelerinde veya enselerinde bağlayarak toplayanlar şehirli iken tıraşlı veya örgülüler göçebelerdir.[65] Uygur Türklerinde kadınların saçlarına bakarak medeni durumundan ahlaki özelliklerine kadar onlarla alâkalı pek çok şeyi anlamak mümkündür. Kızların on bir veya on beşten başlayıp kırk bire kadar çıkan tek sayılı saç örgüleri onların "tek", yani bekâr olduklarına işaret ederken, kadınların çiftli sayılardaki belikleri ise "çift", yani evli oluşlarına işaret eder. Beliklerin uçlarındaki minik örgüler çocuk sayısını gösterir. Eşlerinden ayrılanlar beş, yedi veya dokuz olmak üzere yine tek sayılı belikler örerler. Nine olanlarsa iki kol örgüsü şeklindeki saçlarını altın ya da gümüş pullarla birleştirirler. Tek örgüsü olan kadınlara iyi gözle bakılmaz, hafifmeşrep sayılırlar.[66]

Statü belirleyici özellikleri açısından saçların Hindistan'daki fonksiyonları bir hayli zengindir. Pek çok dinin bir arada bulunduğu bu ülkede saçlar kimlik kartı gibi görev yaparlar. Örneğin Vedalar zamanından beri tıraşlı başın tepesindeki bir tutam saç *Brahmanlar, Kşatriyalar* ve *Vaisyalar* kastları için ayırıcı özellik olmuştur. "*Shikha*" denilen bu saç beynin bir kısmını kaplar. Bu kısımdaki saçların kesilmeme nedeni bir ana damarla çok önemli bir sinirin bağlantı yeri olmasından kaynaklanır. Buradaki bir yaralanmanın öldürücü olabileceğine inanıldığından bir tutam saçla burası korunmaya çalışılır. Başın tepesindeki bu saç Hindu tapınaklarının kubbelerindeki görüntüyü temsil eder. *Mandala* şeklinin esas alındığı tapınak mimarisi ise aslında Tanrı *Brahma*'yı temsil eder. Tapınağın kubbesi Brahma'nın başı gibidir. İşte bu yüzden başın tepesindeki bu saçlar Brahman'ın oturduğu söylenen *Brahamanda*'yı simgeler. Bu saç aynı zamanda büyüklüğün ve temizliğin de sembolüdür. Cenaze töreni dışındaki dini törenlerde bu saçların bağlı olması gerekir. Bağlanmamış saçlar pejmürdeliğin, kirliliğin veya matemin sembolüdür.[67] *Shikha* uygulaması bugün sadece *Brahmacharya* (bekâr keşişler) ve *Sanyasinler* (Tanrıya adanmışlar) tarafından sürdürülmektedir.[68]

Hindistan'da uzun saç ve türbanlarıyla dikkat çeken esas grup Sihlerdir. Sihizmin kurucusu olan Guru Nanak'ın bizzat kendisi tarafından başlatılan saç uzatma işlemi takipçileri tarafından da uygulanmıştır. Sihler için saçın önemi ve kesilmemesi tek bir nedene indirgenemez. Her şeyden önce saçlar (hem erkek hem kadın için) ve sakallar insanı en yüksek bilinçte tutmak için Tanrı tarafından verilen en önemli araçlar ve hediyelerdir.[69] Sih inancında "5 K"*** olarak bilinen beş sembolden birisi olan saçlar bu yüzden kesilip atılamazlar. Ayrıca saçlar,

[65] J.E. Vollmer, , "*Clothing: Religious Clothing in the East*", The Encyclopedia of Religion , Edit: Mircae Eliade, New York 1987, III/540.

[66] http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=17464,20-5-2008

[67] http://en.wikipedia.org/wiki/Andhra_Kshatriya_Customs, 18-6-2008

[68] http://www.askmehelpdesk.com/writing/name-translation-172370.html,20-5-2008

[69] http://fateh.sikhnet.com/s/SikhIntro, 21-6-2008

*** Kesh (kesilmemiş saçlar), Kangha (tarak), Karra (bilezik), Kachha (kısa pantolon), Kirpan (kılıç), Bkz: Günay Tümer, Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, Ankara 1997, 115.

Tanrıya karşı duyulan aşkın ve O'nun insanlara bahşettiği her şey için duyulan saygının ifadesidir. Tanrı insanı bütün yaratıkların en güzeli olarak yaratmıştır. Saçları kesmemenin bir sebebi de Sih kimliğini muhafaza etmektir. Hindistan nüfusunun sadece % 2 sini oluşturan Sihler aksi takdirde oldukça kalabalık olan Hindu ve Müslüman nüfus içinde kolaylıkla kaybolabilir. Bu yüzden milyonlarca Sih saçlarını kesmezler ve onların saçları bireysel özelliklerine göre belli bir uzunluğa kadar uzar. Diğer ilginç bir nokta Sihlerin doğumdan itibaren ne saç ne de vücuttaki diğer kılları kesmek için ustura veya benzeri bir araç kullanmamalarıdır.[70]

Kutsallığın göstergesi olarak kabul edilen saçları doğal halinde bırakmak sadece Khalsa ve Sih inancının değil, aynı zamanda Tanrının istekleriyle uyum halinde yaşamanın da sembolüdür. Bir Sih dua ederken Tanrı adını her andığında vücudundaki kılların titrediğini bilir. Kıllar vücudun ayrılmaz parçalarıdır ve muhafazaları gerekir. Sih dinindeki en büyük tabulardan biri saçları kesmektir. Saçları temiz ve düzenli tutmak da en az uzatmak kadar önemlidir. Sihizm'in "5 K"sından birisi olan *Kangha*'ya göre saçlar mutlaka günde iki kez taranmalı ve temiz bir türbanla bağlanmalıdır. Türban hem saçların korunmasını sağlar hem de sosyal kimlik ve bağlılığı gösterir. Gurular türban takarlar ve sihlere de bunu emrederler.[71] Türban spiritüalitenin tacı olarak da görülür.[72] Dastar adıyla bilinen bu türbanla başı örtmek, Tanrıya duyulan saygının da bir ifadesi olduğu gibi, kadınla erkek arasındaki eşitliği kabul eden inancın da göstergesidir. Kadınlar ve erkekler eşit olduklarından hem erkekler hem kadınlar başlarını örterler ve Tanrı her yerde olduğundan onlar bunu her zaman yapmak zorundadırlar.[73]

Kendisi de bir Sih olan S. Sarup Singh Alag "*Saçın Gücü*" adlı kitabında saçların kesilmemesi ve muhafazası (türbanla korunması) ile ilgili bilimsel verilere yer vermiş, olayı dinsel değil mantıksal olarak açıklamaya çalışmıştır. Alag'a göre çocukların zihinsel olduğu kadar kemikler, dişler ve sinir sistemleri gibi fiziksel gelişimleri için de çok gerekli olan D vitamini uzun saçlar sayesinde maksimum seviyede üretilebilir. Gelişmiş ülkelerde çocukların yemeklerine ilave edilen D vitamini katkısı, az gelişmiş veya yoksul ülkelerde çocukların uzun saçlarıyla doğal olarak karşılanabilir. Saçlar ne kadar uzunsa saçtaki yağın güneş ışığıyla etkileşimi sonucu o kadar çok D vitamini üretilir. Saçlar topuz şeklinde başın tepesinde toplandığında, tıpkı televizyon anteninin atmosferdeki foto dalgalarını çektiği gibi, güneş ısısını maksimum seviyede çekerler.[74]

Sarup Singh Alag'ın verdiği bu bilgilerle Tarihçi Herodot'un Mısırlıların usturaya vurulmuş kafaları hakkında söylediği sözler arasındaki çelişkiyi çözmek ise herhalde bilim adamlarına düşüyor: Herodot Mısırlılarla Persler arasında geçen

[70] http://www.realsikhism.com/faq/whyhair.html 11-6-2008
[71] www.sikhlionz.com/introduction%20to%20sikhism%20(sikhlionz.com).doc,21-6-2008
[72] http://fateh.sikhnet.com/s/SikhIntro, 21-6-2008
[73] http://www.allaboutsikhs.com/index.php?option=com_content&task=view&id=47,21-6-2008
[74] http://www.sikh.net/sikhism/W/Hair1.htm,21-6-2008

bir savaş sonrasında her iki taraftan da savaşta ölenlerin kafatası ve kemik yığınlarına şahit olmuştur. Ortada ilginç bir durum vardır; Perslerin kafatasları çakıl taşları ile delinmesine rağmen, Mısırlılarınki taşla bile zor kırılmaktadır. Onu çok şaşırtan bu durumun izahını oranın yerlileri yaparlar: Mısırlılarda erken yaşlardan itibaren saçlarını kazıtma âdeti vardır. Saç olmadığı için güneşe daha fazla maruz kalan kemik dokusu sıklaşır, böylece saçların dökülmesi de önlenmiş olur ve dolayısıyla kelliğe de en az Mısırlılarda rastlanır. Perslerde ise tam aksine başlarına çocukluktan başlayarak keçe ve sarık sarma adeti olduğu için kafatasları incedir.[75]

Hindistan'daki başka bir uzun saçlı grup *Sadhulardır*. "Sadhu" ismi zahitlerden gezginlere kadar birçok gruba atfedilen ve kutsal kişiler için kullanılan genel bir terim[76] olmasına rağmen burada bahsedilen *Sadhular*, "jata" diye bilinen oldukça uzun saçlara sahip olanlardır. Genellikle çıplak dolaşan, dünyadan elini eteğini çekmiş ve insanların verdiği yiyecekle ancak yaşayabilecek kadar karınlarını doyuran bu insanlar tıraş olmaz, sakal bırakır ve saçlarını kesmezler.[77] Onlar uzun saçlarıyla Tanrı Şiva'yı[78] taklit ederler. Başının tepesinde toplanmış uzun saçlarının arasından Ganj nehri fışkırırken betimlenen Şiva'nın saçlarında doğaüstü güçlerin oturduğuna inanılır.[79] O uzun saçları sayesinde Ganj nehrini zapt edip kontrol altına almıştır. Eğer onun bu kontrol edişi olmasaydı Ganj'ın cennetten sel gibi akışı dünyayı sulara gömerdi. Onun jatası Himalaya ağacının kökleri ve yaprakları-dır. Kutsal banyan ağacının (Hint inciri) dallarından sarkan dağınık köklere de jata denir. Jatalar çoğu zaman kıvrılarak toplanmış vaziyette daha ziyade başın üzerindedir. Puja veya banyo yapmak gibi özel zamanlarda ise açılır. Jataya saygıyla davranılır: hem kutsal hem de temiz olan küller ve tezekle ovulur; kokulandırılır ve çiçeklerle süslenir.[80]

Batılıların "dread" veya "dreadlock", Hinduların "jata" dedikleri bu saç tarzının Türkçede tam karşılığı yoktur. Türk insanının aşina olmadığı bir saç biçimi olan bu şekli ara sıra yabancı turistlerde, nadiren de olsa metropollerde farklı olmaktan hoşlanan özgürlükçü gençler arasında görmek mümkün. Gençler arasında Türkiye'de de dread veya dreadlock olarak tanımlanıyor. Sadece bu konuda ehil ve deneyimli müstesna kuaförler tarafından uzun uğraşlar sonucu yapılan dredlockları, *Sadhular*'da olduğu gibi doğal olarak oluşturmanın yolu ise, saçı saf su ile yıkamak, kesmemek ve tarak, fırça gibi aletler kullanmadan saçı kendi doğallığında bırakmaktır. Keçeleşmiş saç bukleleri olarak tanımlayabileceğimiz bu saçlar Hindulardaki adıyla jata "jaTaa", Dravidce bir sözcük olan "caTai" yani *bükülmüş*

[75] Herodot, 146.

[76] Şinasi Gündüz, *Din ve İnanç sözlüğü*, Ankara 1998, 327.

[77] Mehmet Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü* "Sadhu", Konya 2005, 660.

[78] Hinduizmdeki Brahma-Vişnu-Şiva üçlemesinden birisidir. Elinde üçlü yabası, boynunda kafatasларından yapılmış kolyesiyle bir kaplan postunda otururken tasvir edilen münzevi Şivanın saç topuzunun üstünde bir de hilal bulunur. Bkz: Jean Veranne, "Hinduizm", *Din Fenomeni*, Çev: Mehmet Aydın, Konya 1993, 306.

[79] http://www.adolphus.nl/sadhus/shiva.html,22-5-2008

[80] http://www.adolphus.nl/sadhus/tapasias.html, 22-5-2008

veya *dolanmış* anlamına gelen kelimeye dayanır. Çok eski zamanlardan günümüze değin muhtelif toplumlarda görülen bu saçlar Afrika'da hem siyahların birliğini ve gücünü temsil eden, hem de baskıyı ve emperyalizmi reddeden çift yönlü politik bir semboldür. Ayrıca Afrika'da bazı çocukların doğumdan itibaren keçe saçlarına yeni doğanın *spritüel gücünün* ifadesi olarak da bakılır ve uzatılır. Hindistan'daki Sadhu ve sadhviler (bayan asketikler) için bu keçeleşmiş lüleler kutsaldır, dini bir pratik olarak düşünülür, bazen de fiziksel görünüşün önemsiz olduğu şeklindeki spritüel anlayış kadar, dünyevi gösterişe ilgisizliği de simgeler. Keçeleşmiş saçların umumi sembolü, bu eşsiz deneyim sayesinde yeniden yaratılan her bir zaman ve bireydir. Şiva ve onun dalgalanan lüleleriyle ilgili neredeyse bütün mitlerde yaratılış ve yıkımı bağlayıp birleştiren erkeksi (güçlü, iktidarlı) güçle müfrit zahitliğin daimi bir karşılıklı etkileşimi vardır. Buna karşın tamamen keçeleşmiş saçlarla dolu bir baş gücün kontrolünü sembolize eder. Jatalar ruhlarla özel bir ilişki kurmayı sağlayan spritüel güçlere sahiptirler. Antik vedalardaki "uzun saçlı bilgenin ilahisi"nde ateşin üstadı olan ve iki dünya arasında yolculuk eden bir ölümsüzün hikâyesi vardır. Uzun saçlı biri ateşe ve zehre tahammül edebilir, her iki dünyaya da tahammül edebilir, gözlerini cennete dikmiştir, o ışıktır, zehirli kaptan içebilir, bir şey olmaz. Hindistan'ın asketiklerinden olan *Shaiva Nagasların jataları* da başlarının üstünde toplanmış veya boyunlarına dolanmış vaziyettedir. Ancak özel sebepler ve ritüeller dolayısıyla aşağı sarkıtılırlar.[81]

Saçları ayinler sırasında serbest bırakmak veya örgülü iseler çözmek ve elbiseleri çıkarıp tamamıyla soyunmak bazı halklarda görünmeyen şer kuvvetleri etkisiz hale getirmenin yolu olarak görülür. Mesela Eski Yunanda verimliliği artırmak ve zararlı otları yok etmek için genç kızlar soyunup, saçlarını serbest bırakarak tamamıyla çıplak olarak tarlalarda dolaşırlarmış.[82] Zaten normal hayatlarında da tamamen çıplak olarak dolaşan bu *Sadhuların* başlarının üzerinde topladıkları veya boyunlarına doladıkları dreadlocklarını ayinler sırasında serbest bırakmalarının ardında da böyle bir sebep yatabilir.

1930 larda Jamaikalılar arasında ortaya çıkan yeni bir dini hareket olan *Rastafari* akımında da dreadlocklar yaygındır. Onlar Levililer 21:5 e ve sayılar 6:5 e uyarak saçlarını uzatırlar ve saç büyütmenin spirtüel bir yolculuk olduğuna inanırlar. Akıl, zihin ve ruhun birlikte yolculuğunu temsil eden bu saç uzatmanın anahtarı ise sabırdır. Onun spritüel kalıpları Rastafari hareketi ile bağlantılıdır. Rastalar için ustura, makas ve tarak Babillilerin veya Romalıların icadıdır. Rastalar da sadhular gibi doğal dredlocklara sahiptirler. Dreadlocklar Yahuda aslanının yelesini ve Babil'e karşı isyanı da sembolize ederler.[83]

Yukarda anlatılan uzun saçlara muhalif olarak Hindistanda ağızlarında maskeleri ve ellerinde süpürgeleriyle ilginç görüntüler oluşturan *Jainist* rahip ve

[81] http://en.wikipedia.org/wiki/Dreadlocks, 20-5-2008
[82] Ekrem Sarıkçıoğlu, *Din Fenomenolojisi*, Isparta 2002, 99.
[83] http://en.wikipedia.org/wiki/Rastafari_movement,20-5-2008

rahibeler saçlarla ilgili uygulamalarıyla dikkat çekerler: Rahipler saçlarını kestirmezler, tıraş da olmazlar, elleriyle saç ve sakallarını yolarlar, rahibeler de aynısını yaparlar.[84] Spritüel bilgi aktarımı anlamına gelen *Diksha* törenlerinden sonra yılda iki kez veya en azından *Paryushan* zamanlarında (yılda bir zihindeki, dillerdeki ve eylemlerdeki kirliliği arındırmak için yapılan festival) bir kez saçlarını yolarlar. Ya kendileri yolarlar ya da başkalarına yoldururlar. *Kesh-Lochan* veya *Loch* olarak adlandırılan ve saç yolmanın acısına soğukkanlılıkla dayanıldığını gösteren bu tören bir çeşit zahitlik olarak düşünülür.[85] Kutsal yazmalara göre Jainizm'in kurucusu olan *Mahavira* da dünyayı terk etmek üzere beş avuç dolusu saç yolmuştur.[86]

Hindistan'da saç konusunda liderlerini taklit eden başka bir grup Budistlerdir. Bir prens olarak dünyaya gelen Budizm'in kurucusu *Siddharta* keşiş olmaya karar verince elbiseleri ve atı da dahil olmak üzere tüm sevdiklerini geride bırakmış, dünyadan vazgeçtiğini göstermek için saçlarını kazıtmıştı. Budist rahip ve rahibeler de dünya yaşamının artık kendilerini ilgilendirmediğini, ruhani hayatlarını geliştirmek için çalıştıklarını göstermek üzere saçlarını keserler. Tıraş edilmiş bir başrahip ve rahibelerin ev hayatını terk edip *Sangha*'nın (bekâr rahipler topluluğu) birer üyesi olduklarının hatırlatıcısıdır.[87]

*Bhikhu*ların (Budist rahiplerin) saçlarının belli bir uzunluğun ötesine geçmesine izin verilmez veya belli bir zaman diliminde mutlaka saçlarını ve sakallarını kesmelidirler ki bu süre genellikle onbeş günde veya ayda birdir, hatta bazen daha da erkendir. Bunu yapabilmek için ustura kullanırlar ki zaten bu sahip olmaları gereken levâzımattandır. Baştaki saçlar vücudun beş bölümünden biridir ve vücudun gerçek tabiatını anımsatır. Bhikkhuların saçlarını boyatmalarına veya aklaşan tellerini yolmalarına asla izin verilmez. Çünkü aklaşan saç telleri yaşlılık çağının ve dünyadaki yaşamın geçiciliğinin hatırlatıcısıdırlar.[88]

Yine din adamlarının dazlak olduğu Eski Mısırda ise saç kesme nedeni Budist rahiplerinkinden farklı nedene dayanmaktadır: Temizlik konusunda fevkalade titiz olan rahipler normal dini aktivitelerini yaparken üzerlerinde bit, pire gibi kirli ve asalak şeylerin bulunmasını önlemek için günaşırı tepeden tırnağa kadar kazınırlarmış.[89] Belki de bu davranışlarıyla beden için zararlı olan şeyleri üzerimizde barındırmamak gerektiği gibi, zihinlerdeki faydasız ve acıya sevk eden zararlı düşüncelerin yok edilmesi gerektiği mesajını da vermeye çalışmışlardır.

Sûfîler arasında da dazlak kafalarıyla tanınan bir grup vardır. Hz. Mevlânâ'nın da *Mesnevî*'sinde "Cavlâkî"[90] diyerek bahsettiği bu tarikat *Kalenderîler* olarak bilinir. *Mesnevî* şârihi Abdülbâki Gölpınarlı'nın rivayetine göre bu tarikatın

[84] http://www.jinalaya.com/jainism/codeofconduct.htm, 25-5-2008
[85] http://www.geocities.com/haren_shah/Ascetics.htm, 28-12-2007
[86] http://jainguru.com/lifestyle.html, 12-6-2008
[87] http://online.sfsu.edu/~rone/Buddhism/footsteps.htm, 11-6-2008
[88] http://www.buddhanet.net/e-learning/buddhistworld/faqmonks.htm, 11-6-2008
[89] Herodot, 96.
[90] Abdülbaki Gölpınarlı, *Mesnevi ve Şerhi,* İstanbul 1985, I/260.b.

kurucusu Cemâleddin-i Sâvî'ye bir kadın âşık olmuş, Cemâleddîn ne yaptı ne ettiyse bu kadından kurtulamamış, sonunda kendinden soğutabilmek için saçını, sakalını, bıyığını ve kaşlarını usturayla tıraş ettirmiştir. Kadın adamı bu halde cascavlak görünce soğumuş, bir daha onu arayıp sormamış, bu suretle Cemâleddîn kadından kurtulmuştur. Bu olaydan sonra kendisi de müritleri de bu şekilde tıraş olmayı sürdürmüşler, Türkçedeki söylenişiyle cascavlak olmuşlardır.[91] Yüzlerindeki tüm kıllarını kazımalarıyla ünlenen Kalenderilere karşın sadece saçlarını kesmeleriyle bilinen *Çiştiyye* gibi tarikatlar da vardır. *Ahmet Yesevî* geleneğine bağlı dervişlerin de saçlarını tıraş ettirdikleri bilinmektedir.[92]

Saç kesme ile alâkalı olarak farklı toplumlarda ortak bir eylem karşımıza çıkar: Yeni doğanın ilk saçlarının kesilmesi… Roti adasında çocuk bir aylıkken düzenlenen saç kesme töreninin sebebi çocuğun gürbüz ve sağlıklı olması içindir.[93] Rotide bu âdetin yeni doğanın tabu sayılması inancıyla da ilgisi vardır. Bu işlem tabulu kimselerin kullandıkları kap-kacağın yok edilmesine denk gelen bir işlemdir; saç kesilince tabu kalkar.[94]

Hindistan'ın farklı bölgelerinde "*mundan*", "*chaula*" veya "*choodakarana*" gibi farklı adlar altında yeni doğan için yapılan saç kesme törenlerinin sebepleri Roti'dekilere benzer: Bebeğin doğumdan sonraki saçları güçlü değildir. Saç köklerini güçlendirmek için başın tepesi tıraş edilir. Saçları tıraş etmek hem medikal hem de spritüel yönden faydalıdır. Başın arka tarafından "shikha" denen bir tutam saç bırakmanın hafızamıza yardımcı olan beynin bu kısmının korunmasına katkıda bulunduğuna inanılır. Bu saç kesme törenine kadar sadece biyolojik olduğuna inanılan çocuğun bedeni, törenle birlikte ruhsal kimlik de kazanmış olur. Benzer törenlere Çin ve Moğolistan'da da rastlanır. İnançlarına göre bu törenler çocuğun ömrünü artırmaktadır. Bu yüzden Hindular için saç kesme törenleri doğru tarihlerde yapılmalıdır. Gerçekten de Brahmanlar ve rahipler berbere gitmek için yıllık takvimlerine göre belirlenmiş zamanlara uymaya dikkat ederler. Ortodoks Hindular ay olmadığı zamanlarda berber salonlarına gitmezler. Sadece *swamis* veya *sannyasis* olarak bilinen rahipler ay olmadığı zaman da başlarını tıraş ettirirler. Geceleri tıraş olmaktan kaçınmak ise hijyen sebebiyledir. Her ne kadar bazı kesimlerde kız çocuklar için de düzenlense de "mundan" erkek çocukları için yapılan bir törendir. İlk tıraş günü yıllık takvime göre belirlenen ve "muhurat" olarak bilinen uğurlu bir zamanda yapılır. Birinci, üçüncü veya beşinci yıllarda yapılsa da genellikle üç yaşını tamamlamadan önce yapılması tercih edilir.[95]

İlk mundan töreni aile, dostlar, arkadaşlar ve rahip eşliğinde ya evde yahut ta tapınakta yapılır. Çocuğun doğumdan olan saçlarının temiz olmadığına dair bir inanç vardır. Bu yüzden saçların tıraş edilmesiyle birlikte kirlilikten kurtulma ger-

[91] Gölpınarlı, I/112.
[92] Schimmel, 138.
[93] Frazer, I/98.
[94] Frazer, I/203.
[95] http://www.hinducounciluk.org/newsite/circulardet.asp?rec=8, 22-5-2008

çekleştiği için bu törene bir nevi arınma töreni denilebilir. Fakat daha da önemlisi anne ve baba çocuklarının saçlarını kestirerek onun güzelliğini feda ettiklerinden dolayı bu aynı zamanda bir kurban törenidir. Buna mukabil tanrıdan çocukları için uzun ömür ve refah talep ederler.[96]

Hindistan'da bir de daha çocuk doğmadan yapılan bir tören vardır. Hamileliğin dördüncü, altıncı veya sekizinci ayında yapılan doğum öncesi törenin amacı annenin ve bebeğin sağlığını korumadır. Bu törene "*simantoyannayanam*" denir. Kelime anlamı olarak "saçın ayrılması" demektir. Rahip davet edilir, mantralar okunur, ateş töreni yapılır. Koca karısının saçından kestiği parçaların yerine kırmızı (zencefre) sürer.[97] Günümüzde pek rağbet edilmeyen simantonnayana töreninin bir başka amacı da hamile kadınlardan şer güçlerin uzaklaştırılması ve kadının neşelendirilmesidir.[98]

Yahudilerde çocukların saçları en azından üç yaşına gelinceye kadar kesilmez. Adak yemini sonrasında doğan bir çocuğun ise saçları altı-yedi yaşına gelinceye kadar kesilmez. Bu durumlarda, kesilen saçların ağırlığınca çocuğun ebeveynleri tarafından yoksullara sadaka olarak "para verme âdeti"[99] ise Müslümanlarınki ile benzerlik göstermektedir, ancak aralarında bazı farklar vardır. Müslümanlar tarafından günümüzde pek rağbet edilmeyen bu geleneğe göre hem saç hem kurban kesilir. Yeni doğanın başı tıraş edilerek saçın ağırlığı miktarınca gümüş veya altın sadaka olarak verilir. Doğumun yedinci gününde yapılması tavsiye edilen[100] bu işlem, cenin halinden bebek haline dönen çocuk için gerçekleştirilen bir şükran sunusu niteliği taşır.[101]

Yeni doğan için uygulanan saç kesme işlemlerinin ardında Dinler Tarihinde sıklıkla karşılaşılan "İlk Ürün" ve "İlk Doğan Sunuları" olgusu yatıyor olması kuvvetle muhtemeldir. Babil ve Sümer söylencelerinde de rastlanan bu fenomene Tevrat'ta geniş yer ayrılmıştır; hem yeni doğan insan ve hayvan yavruları hem de bitkilerden alınan ilk ürünlerle ilgili oldukça ayrıntı mevcuttur. Rab, Musa'ya bütün ilk doğanların kendisine adanmasını emretmiştir.[102] Yeni doğanın saç kesme işleminde de "bütünün yerini bir parçasının alması" *pars pro toto* kuramı görülür; yani bedenin kurban edilmesi yerine sadece saçların kesilmesiyle işlem gerçekleşmiş olur.[103]

Saç kesme işlemi hem Hinduların hem de Müslümanların hac sırasında gerçekleştirdikleri ortak bir eylem olarak karşımıza çıkar. Müslümanlar Hac suresinin 29. ayetine dayanarak hac esnasında saçlarını keserler. Harem bölgesi içinde

[96] http://www.sanskrit.org/www/Hindu%20Primer/samskaras.html, 20-6-2008
[97] http://www.sanskrit.org/www/Hindu%20Primer/samskaras.html, 20-6-2008
[98] http://www.hinduismtoday.com/archives/2001/5-6/45_insight.shtml 22-5-2008
[99] http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=93&letter=H,18-6-2008
[100] Fahrettin Atar, "Akîka", *DİA*, İstanbul 1989, II/264.
[101] İbrahim Canan, *Hadis Ansiklopedisi*, İstanbul, tarihsiz, I/316.
[102] Bkz. Çıkış 13/1, 2.
[103] Schimmel, 138.

gerçekleştirilen bu eylemde erkekler saçlarının tamamını tıraş ederler, kadınlar saçlarının uçlarından az miktarda keserler. Böylece sembolik olarak Allah yolunda varlıklarını kurban ederler. Ayrıca Allah inananlara Kur'an'da "başlarını tıraş ettirmiş" veya "saçlarını kısaltmış" vaziyette Mescid-i Haram'a gireceklerini de müjdelemiştir.[104] Hz. Muhammed de hac esnasında tıraş olanlara ve saçlarını kısaltanlara merhamet etmesi için Allah'a dua etmiştir. Kendisi de saçlarını kestirmiş ve bunların halka dağıtılmasını istemiştir.[105] Hindular da yine hac amaçlı, başta *Ganj* olmak üzere kutsal nehirlerde suya dalmadan önce saçlarını kazıtırlar. Bu eylem, görevlerini tamamladıktan sonra günahlarından arınmalarını ve analarından doğdukları günkü gibi yepyeni varlıklar olarak adeta yeniden doğumlarını simgeler.[106] Saç kesme geleneğinin bir başka amacı Tanrının teveccühünü kazanma arzusudur. Tanrı için saçları kesmek aynı zamanda benliğin yok edilmesini de simgeler. Pek çok hac mekânının bulunduğu Hindistan'da en önemli hac yerlerinden birisi *Tirupati* kentidir. Burası aynı zamanda en çok saçın kesildiği yerlerdendir. Eskiden kulübelerde kendi kendine yapılan bu işlem şimdi tapınak yakınlardaki özel yerlerde berberler tarafından gerçekleştirilmektedir.[107]

Bu arada saç renkleri yüzünden farklı muameleye maruz kalan insanlardan da bir örnek vermek saçın önemini kavramak bakımından herhalde etkili olacaktır: Eski Mısır'lıların kurban olarak kızıl saçlı erkekleri yaktıkları ve küllerini savurdukları belirtilmektedir (kurban edilen öküzler de kızıl renkli olurmuş). Frazer'e göre eğer bu insanlar ürünlerin büyümesi için kurban edilmişlerse, çok büyük bir ihtimalle tahıl tanelerinin altın rengini simgeleyen kızıl renkli saçları yüzünden seçilmişlerdir.[108]

Saçların fonksiyonelliği üzerine tarihte ilginç örnekler de vardır. "Çok gizli" evraklar için ulaklık görevi yapmışlardır. Mesela; saçları kökünden kazınan güvenilir kişinin başına ulaştırılmak istenen mesaj dövme olarak yazılmış, adamın saçları uzayınca yola salınmış, düşmanın arasından hiç şüphe çekmeden geçip giden şahıs müttefiklere ulaşınca saçları kazınmış ve böylece haber güvenli bir şekilde yerine ulaştırılmıştır.[109] Başka bir örnek olay Hz. Muhammed zamanında Mekke'nin fethi sırasında yaşanmıştır. Mekke'ye sefer yapılacağı etraftan gizlenmesine rağmen, bundan haberdar olan bir sahabenin Kureyş'e haber vermek üzere yazdığı mektup bir kadının saç örgüleri arasına gizlenerek gönderilmek istenmiş, fakat olay Hz. Muhammed'e Allah tarafından bildirilmiştir. Bunun üzerine yakalanan kadın suçunu itiraf etmek zorunda kalmıştır.[110]

[104] Bkz. Fetih/27.
[105] Canan, IV/500, 501.
[106] Frazer, 204.
[107] http://www.tirumala-tirupati.com/index.php?var=displaypage-83-page-,20-6-2008
[108] Frazer, I/295.
[109] Herodot, 256.
[110] Martin Lings, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, Çev. Nazife Şişman, İstanbul 2003, 403.

Sonuç

Bilim ve teknolojinin baş döndürücü ilerlemesi bir zamanlar çok büyük gibi gelen dünyamızı küçülttü, çok uzakları yakınlaştırdı, çok gizli sırlarımızı ortaya çıkardı, mahremiyetimizi ortaya dökmeye başladı, nihayetinde etkileşim süreci de buna paralel olarak oldukça hızlandı. Artık totemleri aslan olan bir kabilenin aslan yelesini andıran saç biçimlerini, horoz totemli kabilelerin horozibiği görüntülü saçlarını, *Sadhuların* keçeleşmiş lülelerini, Budist rahiplerin dazlak kafalarını gençler arasında görmek sıradanlaştı. Sosyal kimlik göstergesi olan şekiller bireysel kimliğe dönüştü. Eskiden herkesin görünce "ne idüğü" hakkında fikir sahibi olduğu saçları analiz etmek için artık sosyologlara değil, psikologlara ihtiyaç var. Saçların uzunluğu, kısalığı, renkleri, modellerine göre kişinin ruhsal durumuyla ilgili sonuçlar çıkarılıyor. Eskiden bir kadın için kötü veya yaslı durum alâmeti sayılan kısa saç, bugün modern ve özgür kadını simgelerken, erkeklerdeki özgürlüğü ise uzun saç simgeleyebiliyor.

Aynı amaç için çalışan din adamlarının bir kısmının dazlak, bir kısmının hiç saç kesmemecesine saçlarını uzatmaları ise belki de Tanrı'ya giden yolların vasıtasızlığını anlatıyordur. Girişte saçların *anten* olma özelliğinden bahsedildi. O satırları okuyan saçsız insanlar kendileriyle alâkalı bir takım endişelere kapılabilirler. Onlara Allah'ın elçileri arasında da kel olanlar bulunduğunu hatırlatalım. Hz. İlyas ile kelliğinden dolayı çocuklar bile "tas başlı" diyerek alay etmişlerdir (II. Krallar, 2/23).

Görüntüler müşahhas bir varlık olan insan için oldukça önemlidir. Zaten bu yüzden hep peygamberlerden mucize istemişlerdir. Herhalde saçlar da kendilerine yüklenen sosyal, siyasal, dinsel ve simgesel anlamlardan bîhaber, sadece kendilerine iyi bakılmasını istiyorlardır ama öyle görünüyor ki onların morfolojileriyle insanın ilişkisi hiç bitmeyecek.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Abdülbaki Gölpınarlı, *Mesnevi ve Şerhi* (c.I), İstanbul 1985.

Annemarie Schimmel, *Tanrının Yeryüzündeki İşaretleri*, Çev. Ekrem Demirli, İstanbul 2004.

Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü* "Amphitryon", İstanbul 1984.

Celâleddîn Rûmî, *Fihi Mafih*, Çev. Meliha Ülker Anbarcıoğlu, İstanbul 1974.

Celâleddîn Rûmî, *Divan-ı Kebir,* (c.VII), Çev. Abdülbaki Gölpınarlı, Ankara 2000.

Ekrem Sarıkçıoğlu, *Din Fenomenolojisi*, Isparta 2002.

Fahrettin Atar, "Akîka", *DİA*, II/264, İstanbul 1989.

Felicien Challeye, *Dinler Tarihi*, Çev. Samih Tiryakioğlu, İstanbul 1994.

Günay Tümer, Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, Ankara 1997.

Herodot, *Herodot Tarihi,* Henri Berguin'den çeviren: Müntekim Ökmen, İstanbul 1991.

İbrahim Canan, *Hadis Ansiklopedisi* (c.I, IV), İstanbul, tarihsiz.

James G. Frazer, *Altın Dal* (c.I-II), Çev. Mehmet H. Doğan, İstanbul 1991.

Jean Paul Roux, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini,* Çev. Aykut Kazancıgil, İstanbul 1994.

Jean Veranne, "Hinduizm", *Din Fenomeni*, Çev. Mehmet Aydın, Konya 1993.

J. E. Vollmer, "Clothing: Religious Clothing in the East", (c.III), *The Encyclopedia of Religion*, Edit: Mircae Eliade, New York 1987.

Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali, TDV, Ankara 1993.

Kitabı Mukaddes Tercümesi, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul 1988.

Martin Lings, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, Çev. Nazife Şişman, İstanbul 2003.

Mehmet Aydın, "Sadhu", *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, Konya 2005.

Mircae Eliade, *Dinler Tarihine Giriş,* Çev. Lale Arslan, İstanbul 2003.

Peter Deunov, *КНИГА ЗА ЗДРАВЕТО,* Sofya 1999.

Şinasi Gündüz, *Din ve İnanç sözlüğü*, Ankara 1998.

Yusuf Besalel, "Nazir", *Yahudilik Ansiklopedisi* , (c.II), İstanbul 2001.

WEB SAYFALARI

http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=456&letter=B,18-6-2008

http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=93&letter=H, 18–6–2008

http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=179&letter=P, 18-6-2008

http://judaism.about.com/library/3_askrabbi_o/bl_simmons_peot.htm, 18–6–2008

http://ohr.edu/ask_db/ask_main.php/26/Q2/ ,20-5-2008

http://ohr.edu/yhiy/article.php/1776, 20-5-2008

http://www.msxlabs.org/forum/ext.php?ref=http://www.meyilli.com/inanis/eski_turkler.php, 15-6-2008

http://english.ohmynews.com/articleview/article_view.asp?menu=c10400&no=312298&rel_no=1,20-5-2008

http://chnm.gmu.edu/wwh/modules/lesson5/lesson5.php?s=0, 12-6-2008

http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=17464,20-5-2008

http://en.wikipedia.org/wiki/Andhra_Kshatriya_Customs, 18-6-2008

http://www.askmehelpdesk.com/writing/name-translation-172370.html,20-5-2008

http://fateh.sikhnet.com/s/SikhIntro, 21-6-2008

http://www.realsikhism.com/faq/whyhair.html 11-6-2008

www.sikhlionz.com/introduction%20to%20sikhism%20(sikhlionz.com).doc,21-6-2008

http://www.allaboutsikhs.com/index.php?option=com_content&task=view&id=47,21-6-2008
http://www.sikh.net/sikhism/W/Hair1.htm,21-6-2008
http://www.adolphus.nl/sadhus/shiva.html,22-5-2008
http://www.adolphus.nl/sadhus/tapasias.html, 22-5-2008
http://en.wikipedia.org/wiki/Dreadlocks, 20-5-2008
http://en.wikipedia.org/wiki/Rastafari_movement,20-5-2008
http://www.jinalaya.com/jainism/codeofconduct.htm, 25-5-08
http://www.geocities.com/haren_shah/Ascetics.htm, 28-12-2007
http://jainguru.com/lifestyle.html, 12-6-2008
http://online.sfsu.edu/~rone/Buddhism/footsteps.htm, 11-6-2008
http://www.buddhanet.net/e-learning/buddhistworld/faqmonks.htm, 11-6-2008
http://www.hinducounciluk.org/newsite/circulardet.asp?rec=8, 22-5-2008
http://www.sanskrit.org/www/Hindu%20Primer/samskaras.html, 20-6-2008
http://www.hinduismtoday.com/archives/2001/5-6/45_insight.shtml 22-5-2008
http://www.tirumala-tirupati.com/index.php?var=displaypage-83-page-,20-6-2008

ANTROPOLOJİK VE SOSYOLOJİK AÇIDAN SAÇLAR VE İNANÇLAR

Nermin Öztürk

THE HAIR AND BELIEFS IN ANTHROPOLOGICAL AND SOCIOLOGICAL ASPECTS

The hair has drawn attention in all societies through the ages. It's been referred to in a wide range of themes such as fashion, health, literature, mythology, politics and religion. In this text, we intend to objectively emphasize the importance of the hair in communities from primitive tribes to modern societies and in divine religions from both anthropological and sociological aspects. The subject is discussed under three topics: The first is the relationship between the hair and power, the second is the hair and the beauty and, the last is religious, cultural and social aspects of growing and cutting hair. The subject is not discussed from the religious jurisprudence aspect.

الشعرات و المعتقدات من حيث علم الاجتماع (الصوصيولوجيا) و علم الإنسان (الأنثروبولوجيا)

شعرات الانسان اصبحت ملفة النظر مدى القرون في كل المجتمعات عبر التاريخ و تحدثت عنها في مختلف المجالات من الموضا الى الصحة من الادب الى الاساطير من السياسة الى الدين. حاولنا في هذا المقال ان نضع اهمية الشعرات من القبائل البدائية الى المجتمعات المتحضرة و في الاديان السماوية من حيث علم الاجتماع (الصوصيولوجيا) و علم الإنسان (الأنثروبولوجيا) و تناولنا با لبحث في نطاق علاقة الشعر و القوة و الشعر و الجمال وقص الشعر طولها من ابعاد الدينية و الثقافية.